

Nr 182.

Av herr **Staaff m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 57, med förslag till strafflag för krigsmakten m. m.*

Huvudsyftet med det arbete på förändrad strafflagstiftning för krigsmakten, som länge pågått och som resulterat i de lagförslag, vilka nu förelagts riksdagen till prövning, har alltjämt uppgivits vara att humanisera den gällande lagstiftningen i överensstämmelse med nutidens i många avseenden förändrade uppfattning och särskilt med hänsyn därtill, att vår krigsmakt numera är i väsentlig grad grundad på allmän värnplikt.

I det förslag till ny strafflag för krigsmakten, som av den föregående regeringen utarbetats och överlämnats till lagrådets granskning, synes också nämnda syfte hava blivit på ett i det hela tillfredsställande sätt tillgodosett. Även det av den nuvarande regeringen delvis omarbetade och nu för riksdagen framlagda förslaget måste erkännas innefatta betydelsefulla förbättringar ur humanitär synpunkt. Men i åtskilliga viktiga avseenden har man vid förslagets omarbetning funnit sig böra återgå till den ensidigt militäriska ståndpunkt, som är utmärkande för nu gällande lagstiftning.

Härvid faller främst i ögonen, att lagförslaget bland disciplinstraffen bibehållit den mörka eller stränga arresten. Huvudanledningen härtill synes vara det starka motstånd, som borttagandet av denna straffart mött såväl hos det högre militärbefälet som hos lagrådet. Lagrådet har icke kunnat förneka, att detta straff under vissa förhållanden kan visa sig hälsovådligt, men anser detta icke vara fallet i sådan grad, att det utgör tillräcklig grund för straffets borttagande, om disciplinära skäl tala för dess bibehållande. Och lagrådet förnekar alldeles, med stöd av ett uttalande av krigsbefälet, att den mörka arresten kan anses i någon mån hava karaktären av ett förnedrande straff, ägnat att verka

nedsättande för människovärdet. För ett opartiskt betraktelsesätt vill det emellertid synas, som om insättandet av fullvuxna män i mörkrum innebure en behandling, som ej kan undgå att i kamraters och andras ögon verka i viss mån nedsättande och skymfligt för den sålunda bestraffade. Och lagrådet skulle säkerligen erhållit ett mera sakkunnigt och tillförlitligt uttalande i denna fråga, om det vänt sig till de underordnade myndigheter, som hava någon erfarenhet om denna bestraffningsform, i stället för till krigsbefälet. Dettas uttalande verkar ej heller övertygande, om man ser det i belysningen av det motstånd, som alltjämt från militärt håll rests mot tillämpningen av ifrågavarande straffart på officerare, och som jämväl kommit till uttryck i senaste krigslagskommitténs utlåtande. Kommittén motiverar sin ståndpunkt därutinnan med, att den mörka arrestens tillämpning på officerare skulle vara ägnad att *undergräva befälets auktoritet*. Det torde vara svårt att förneka, att bakom denna tankegång ligger den uppfattningen, att det mörka arreststraffet har en i viss mån förnedrande biverkan och denna biverkan blir ingalunda mindre med det sätt, varpå lagförslaget lagt detta straff, (»synnerlig råhet eller grovt trots»).

Lagrådets huvudsakliga skäl för mörka arrestens bibehållande äro emellertid följande två. Å ena sidan framhålles, att medan nu i många fall förseelser, som strängt taget äro av beskaffenhet att böra hänvisas till krigsrätt och av denna bestraffas med fängelse, i stället av vederbörande befälhavare bestraffas å disciplinär väg genom åläggande av mörk arrest, denna praxis efter borttagandet av stränga arresten skulle komma att upphöra, och alltså detta arreststraff i avsevärd omfattning komma att utbytas mot fängelsestraff. Häri skulle alltså ligga en utveckling av rättsskipningen på det militära området i inhumanitär riktning. Å andra sidan betonas, att mörka arresten är det enda disciplinära bestraffningsmedel, för vilket de sämre krigsmannaelementen hava någon respekt, och att dess borttagande skulle beröva befälhavaren hans effektivaste medel för disciplinens upprätthållande.

Det torde till en början vara tydligt, att de anförda skälen i viss grad upphäva varandra. I samma mån borttagandet av den mörka arresten skulle komma att föranleda, att vissa förseelser, som nu beläggas med disciplinstraff, skulle komma att bestraffas strängare, kan det ju ej bliva tal om, att respekten för straffet skulle minskas och disciplinen äventyras. Och i den mån åter mörka arrestens borttagande skulle föranleda till åläggande av mildare, låt vara mindre effektiva disciplinstraff, så innebär ju detta icke någon förändring av den militära straffpraxis i inhumanitär riktning.

Man kan vidare ej undgå att ställa sig ganska tveksam i fråga om lämpligheten av den praxis, som uppgives hava hittills följts i dessa fall, och som skulle bestått däri, att brott, som enligt lagen skolat hånskjutas till krigsdomstol och bestraffas med fängelse, i stället avdömts disciplinärt och bestraffats med mörk arrest. Det är nämligen uppenbart, att detta innebär en praxis *emot lagen*. Och de fördelar ur humanitär synpunkt, som man förmenat vara förenade med en dylik praxis, motvägas i avsevärd mån av den påtagliga och ganska betänkliga olägenheten, att brott som enligt lag bort på grund av sin beskaffenhet underkastas den mera omsorgsfulla prövning och utredning, som krigsdomstolens handläggning innebär, sålunda kommit att i stället behandlas i den summariska ordning, som är utmärkande för befälhavarens disciplinära bestraffningsrätt. Anser man, att fängelse är ett alltför strängt straff i dylika fall, synes rättelse härutinnan böra åstadkommas genom ändring av lagen, men icke genom ett befälhavarens inkräktande på krigsdomstolens rättsskipningsområde.

Lagrådets farhåga, att mörka arrestens borttagande skulle medföra vådor för disciplinen, torde ej heller vara befogad. Vad särskilt angår den grupp av förseelser, som innebär största faran för disciplinens upprätthållande, nämligen brott mot krigslydnaden, så är att märka, att här i varje fall står till buds möjligheten att ådöma fängelse eller understundom straffarbete, så snart förbrytelsen är av allvarlig art. Endast när synnerligen förmildrande omständigheter förekomma, kan förseelsen försonas med disciplinstraff. Att i dessa fall den mörka arrestens borttagande skulle medföra någon våda för disciplinen, låter sig därför näppeligen antagas. Föreligga synnerligen förmildrande omständigheter, synes vaktarrest (med eller utan skärpning av hårt nattläger) innebära ett tillräckligt straff. Saknas åter dessa förmildrande omständigheter, är det lagens klara föreskrift, att påföljden skall bliva fängelse och icke mörk arrest.

Vad nu sagts om förbrytelser mot krigslydnaden, torde äga motsvarande tillämplighet på de flesta andra brott, i fråga om vilka mörka arreststraffet under nu gällande lagstiftning plägat komma till användning. Ty i de flesta fall gäller även här såsom regel, att brottet får beläggas med disciplinstraff, endast när synnerligen förmildrande omständigheter föreligga.

Ett annat förhållande, som är ägnat att väcka starka betänkligheter emot bibehållande av mörka arresten, är den stora förkärlek, som krigsbefålet i alla tider visat sig hysa för tillämpningen av detta det strängaste disciplinstraffet. Av krigslagskommitténs betänkande inhämtas,

hurusom under åren 1906—1910 vaktarrest ådömts i 15,829 fall och sträng arrest i icke mindre än 11,867 fall. Och under år 1911 uppgick — enligt departementschefen — antalet ådömda straff av sträng arrest till 4,062 mot 5,862 vaktarreststraff. Av dessa siffror torde tillfyllest framgå, att det hos militärbefålet förefinnes en stark tendens att tillämpa den stränga arresten långt utöver de gränser, som kunna sägas vara betingade av behovet att äga ett kännbart disciplinärt straffmedel mot de *sämre* elementen av manskapet. Det är påtagligt, att den stränga arresten under den gångna tiden blivit ådömd i talrika fall, där ett mildare disciplinstraff skulle bättre motsvarat förseelsens beskaffenhet och den subjektiva brottsligheten. En så vidsträckt tillämpning av den stränga arresten har säkerligen aldrig varit av lagstiftaren avsedd. Och det torde ej kunna bestridas, att militärbefälets sålunda ådagalagda benägenhet att utsträcka tillämpningen av ifrågavarande straffart långt utöver vad lagen åsyftat och förhållandena betingat, är ägnat att i avsevärd mån förringa värdet av samma befäls omdöme om ifrågavarande straffarts behövlighet. Det är ju ganska förklarligt, att detta straff, som förenar korthet och eftertrycklighet, är synnerligen tilltalande för det militära kynnet. Och lika förklarligt är, att denna förkärlek, som hittills yttrat sig i straffets tillämpning i överdriven utsträckning, jämväl är ägnad att föranleda ett överskattande av straffets oumbärlighet överhuvud.

Departementschefen, som visat sig äga öppen blick för det anmärkta missförhållandet, att den stränga arresten hittills tillämpats i alltför stor omfattning, har gjort försök att åstadkomma en väsentlig inskränkning i dess användande. I sådant syfte har han föreslagit, att sträng arrest ej må åläggas »i annat fall, än då synnerlig råhet eller grovt trots mot gällande ordning genom förbrytelsen ådagalagts». Men han synes ha förbisett, att nämnda bestämmelse blir mycket svår att förena med det förhållandet, att i de flesta fall, då sträng arrest kan komma ifråga att tillämpas, första förutsättningen för brottets beläggande med disciplinstraff — inklusive sträng arrest — är, att brottet är begånget under synnerligen förmildrande omständigheter. För att ett brott skall kunna bestraffas med sträng arrest, skulle sålunda enligt förslaget komma att i regel förutsättas, att förbrytelsen å ena sidan är kännetecknad av synnerlig råhet eller grovt trots mot gällande ordning, men å andra sidan är begången under synnerligt förmildrande omständigheter. Det är påtagligt, att dessa förutsättningar äro i väsentlig grad mot varandra stridande, och att det torde bliva skäligen svårt att uppleta fall, då båda kunna sägas samtidigt föreligga. Detta kan ju från en synpunkt sägas innebära en fördel, i det den stränga arrestens tillämp-

ningsområde härigenom skulle bliva av lagen synnerligen begränsat. Men å andra sidan måste det anses icke blott teoretiskt otillfredsställande, utan även praktiskt olämpligt att binda tillämpningen av en straffart vid förutsättningar, som i väsentlig grad stå i strid emot och upphäva varandra. Att riktigt tillämpa dylika bestämmelser bleve för de militära befälhavarna ingalunda lätt, även om man tar i betraktande, att de i de flesta fall hava att tillgå auditörens råd. Och sannolikt torde vara, att den militära praxis i fråga om den stränga arrestens användande efter den nya lagens antagande bleve ungefär detsamma som hittills. Ty så länge det för det militära domaresinnet tilltalade stränga arreststraffet bibehålles i lagen, kommer tendensen att i praxis giva detsamma största möjliga användning att fortleva, och de av lagen stadgade förutsättningar för straffets tillämpande kunna knappast förväntas få avsevärd effekt, i synnerhet som de äro svårtolkade och sinsemellan motsägande.

Departementschefens försök att strängt begränsa tillämpningen av den stränga arresten synes därför hava föga utsikt att lyckas. Och skulle det lyckas att inskränka dess användning till det fåtal fall, som i allo uppfylla de lagstadgade förutsättningarna för straffets åläggande, torde det med fog kunna sägas, att den stränga arresten skulle komma att få en så underordnad betydelse för den militära rättsskipningen, att den lika väl kunde utan olägenhet helt och hållet borttagas.

På grund av det anförda, och då de mildringar i själva straffet, som av Kungl. Maj:t föreslagits, icke äro tillräckliga att i nämnvärd mån betaga detsamma vare sig dess psykiskt menliga inverkan på känsliga individer eller dess förnedrande biverkan, synes det oss ur alla synpunkter riktigast, att den stränga arresten helt och hållet upphäves, och att strafflagen för krigsmakten i denna del får det innehåll, som den hade i det till lagrådet remitterade förslaget.

Jämväl i andra avseenden finna vi de avvikelser, som skett från det till lagrådet remitterade förslaget, icke vara lyckliga och lämpliga; och äro vi övertygade om, att lagutskottet skall beakta de synpunkter, som framförts i det remitterade förslaget och finna dessa i allmänhet äga företräde framför de av Kungl. Maj:t nu framlagda. Särskilt vilja vi fästa uppmärksamhet å följande §§, däri ändring synes oss framför allt nödig.

I 33 § 2 mom. har befälhavaren å fartyg, där han ej ådömes svårare straff än disciplinstraff, befriats från skadeståndsskyldighet jämväl för enskild egendom. Skälet för den avvikelse, som härmed skett från det remitterade förslaget, synes närmast vara farhågan för att därmed befälets fostran till handlingskraft, beslutsamhet och djärvhet skulle äventyras samt rekryteringen av befälsstammen försvåras. Dessa farhågor synas oss vara i hög grad överdrivna. Det gäller ju här åtgärder i fredstid, och fordran på en viss grad av försiktighet kan därvid med skäl böra ställas på den navigerande. Varken övningars rationella bedrivande eller befälets fostran till framstående duglighet, än mindre befälets rekrytering, kunna rimligen lida avbräck genom fordran på en dylik försiktighet. Det allmänna anspråket på en statens tjänsteman att icke genom sitt vållande utsätta enskild egendom för skada eller förstörelse synes oss böra upprätthållas jämväl i förevarande fall.

Vi anse därför, att nu berörda lagrum bör återföras till den lydelse, som det remitterade förslaget upptager.

I 73 § har, efter hemställan av lagrådet, föreslagits, att »förmäns förhållande eller åtgärder» skola vara helt förbjudna att avhandlas å sammankomst mellan krigsfolk. Enligt det till lagrådet remitterade förslaget skulle dylikt avhandlande vara förbjudet under förutsättning att därigenom fruktan eller misströstan kan hos krigsfolket utbredas eller brott mot krigslydnaden lätt kan föranledas. Sammankomster t. ex., som hava naturen av ett protestmöte mot en militär förman, bleve enligt det remitterade förslaget förbjudna. Oss synes också, att man därmed tillräckligt träffar de sammankomster av förevarande slag mellan krigsmän, som kunna sätta disciplinen i fara. Att gå längre torde vara att utan tvingande skäl kringskära en så viktig allmän medborgerlig rättighet som församlingsfriheten. En rent saklig överläggning om vissa av förmän vidtagna åtgärder behöver ingalunda skada förhållandet mellan över- och underordnade eller utgöra en fara för krigslydnaden.

Vi anse därför, att 73 § bör bibehållas i den avfattning, som det remitterade förslaget upptager.

I 79 §, som motsvarar 78 § i det remitterade förslaget, har gjorts den ändring, att straffriheten inskränkts till det fall, att befallningen avsett utförande av gärning, som enligt lag icke är tillåten. Då en dylik bestämmelse, såsom departementschefen också medger, icke täcker alla de fall, då straff enligt 76, 77 eller 78 § icke bör ådömas, anse vi, att denna § bör återföras till den lydelse, som den har i det remitterade förslaget.

I 96 § har andra momentet gjorts tillämpligt även å vid krigsmakten anställd civil ämbets- eller tjänsteman, då han uppträder i militär tjänstedräkt. Förslaget i denna del har tillkommit på yrkande av 2 ledamöter av lagrådet (därav en av de civila ledamöterna). Då krigslagstiftningskommitténs förslag ej upptog ett dylikt stadgande, då så ej heller var fallet i det till lagrådet remitterade förslaget samt två civila medlemmar av lagrådet ej heller förordat den nämnda utsträckningen, synes Kungl. Maj:t ej haft tillräckliga skäl för det ändringsförslag, som härutinnan framlagts. Under åberopande av vad vederbörande departementschef i sitt yttrande den 18 juli 1913 i detta avseende anfört, finna vi i följd härav, att förevarande § och därmed sammanhängande stadganden böra omarbetas, så att det remitterade förslagets bestämmelser i förevarande delar bliva gällande.

I 97 § har upptagits en bestämmelse i anslutning till vad i 102 § 2 mom. i nu gällande lag stadgas. En dylik bestämmelse fanns icke i det till lagrådet remitterade förslaget, utan har tillkommit i följd av erinringar från lagrådet. Enligt vår mening äro skälen för den ståndpunkt, som det remitterade förslaget upptager, i allo hållbara. Lagrådet har särskilt fäst avseende vid befälets ställning såsom ledare och uppfostrare av landets värnpliktiga ungdom. Även vi finna denna ställning betydelsefull och innebärande en särskild förpliktelse för militärbefälet att vårda sig om en god moralisk anda och en rätt känsla av sina plikter. Men denna bör vila på andra grunder än ett straffhot. Vad lagrådet åberopat rörande bestämmelser om andra tjänstemäns förhållanden utom tjänsten synes ej heller giva tillräcklig anledning att avvika från det remitterade förslaget. Åberopade instruktioner för tjänstemän inom vissa affärsdrivande verk m. fl. hava ganska svävande bestämmelser (t. ex. »klandervärt uppförande» o. dyl. uttryck), och meningen är ej allestädes fullt klar, i vad mån det också gäller uppförande *utom* tjänsten. Dessa instruktioner äro utfärdade i administrativ ordning, och man får tydligen icke ställa liknande anspråk på uttryckens korrekthet i en sådan författning, som då det gäller allmän lag. Och vad angår de likaledes åberopade bestämmelserna i analogt syfte med avseende å präster och lärare, bör bemärkas, att dessa bestämmelser avse uppfostrare i mer egentlig mening. I allt fall synas oss de av Kungl. Maj:t föreslagna stadgandena — ehuru lämpligare avfattade än de i gällande lag innehållna — svävande och obestämda; och erfarenheten har mer än tillräckligt visat, att bestämmelser i nu förevarande hänseende tillämpats mycket olika och att det, såsom vederbörande departementschef anfört i sitt yttrande den 18 juli 1913, icke kan anses uteslutet, »att

bestämmelsen vid tillämpningen snarare kommer att tjäna till upprätthållande av sådana hos militärerna ännu befintliga åskådningar och klassfördomar, vilka rätteligen böra bortarbetas, än att bliva ett medel för åvägabringande av en god medborgerlig anda».

Under återopande av departementschefens berörda yttrande jämväl i övrigt, anse vi härför, att 97 § bör utgå ur förslaget.

I § 116 har tillagts ett andra moment, som innehåller en allmän straffbestämmelse för försök att genom osann uppgift eller annorledes vilseleda överordnad eller annan, som är behörig att infordra eller mottaga meddelanden i angelägenhet, som rör tjänsten. Under hänvisning till vad i statsrådsprotokollet för den 18 juli 1913 yttrats rörande det obehöriga och olämpliga i en dylik straffbestämmelse, förorda vi, att berörda moment utgår.

I § 130 av det till lagrådet remitterade förslaget var ansvar stadgat för värnpliktig endast för det fall, att han visade vårdslöshet eller försummelse i fullgörandet av sina tjänsteplikter, varemot annan krigsman kunde fällas till ansvar jämväl för oförstånd och oskicklighet. Skillnaden motiverades därmed, att de värnpliktige, i olikhet med övriga till krigsmän hänförliga personer, icke själva valt militäryrket eller åtagit sig de förpliktelser för vilkas rätta fyllande fordras »förstånd och skicklighet», och således ej heller iklätt sig någon garanti för, att de vore i besittning av nyssnämnda egenskaper, varför det vore orimligt att av dem vid ansvarspåföljd utkräva desamma.

Lagrådet, som förordade bibehållande av nu gällande bestämmelse i förevarande avseende, vilken icke gör någon skillnad mellan värnpliktige och andra krigsmän, anmärkte, att en god del av de funktionärer, å vilka den motsvarande bestämmelsen i 25 kap. 17 § strafflagen är tillämplig, icke heller frivilligt åtagit sig de förpliktelser, för vilkas fyllande fordras förstånd och skicklighet, utan innehade sina sysslor på grund av medborgares val utan rätt att avsäga sig valet. Lagrådet ansåg vidare, att den föreslagna ändringen vilade på en alltför mekanisk tolkning av ifrågavarande stadgande, sådant detsamma nu är formulerat, samt förmenade, att det i realiteten skulle bliva utan betydelse, huruvida stadgandet finge den ena eller andra lydelsen. Departementschefen ansluter sig till samma tankegång och utvecklar den närmare på det sätt, att, även om paragrafens nuvarande lydelse bibehålles oförändrad, något straff icke lär kunna ådömas en värnpliktig i annat fall, än då han försummat att göra bruk av de förståndsgåvor och den skicklighet, varav han är i besittning.

Det torde emellertid vara uppenbart, att en dylik tillämpning av stadgandet, huru rimlig den än är, när det är fråga om dess tillämpning å värnpliktige, icke stämmer väl överens med ordalydelsen, som uttryckligen innebär, att ansvar kan ådömas för ådagalagt oförstånd eller oskicklighet, utan att därvid behöver underförstås någon *försummelse* att begagna befintliga förståndsgåvor eller förvärvad skicklighet. Och det torde ej sällan förekommit, att stadgandet ifråga gent emot officerare och underofficerare, liksom den motsvarande bestämmelsen i 25 kap. 17 § strafflagen gent emot civila ämbetsmän, tillämpats på tjänsteåtgärder, som ådagalagt en grad av oförstånd eller oskicklighet, som ansetts oförenlig med tjänsteställningen, men som icke i någon mån behövt äga något moment av *försumlighet*, utan allt för väl kan stå tillsammans med att vederbörande i all skröplighet sökt göra sitt bästa. En dylik tillämpning av stadgandet synes ock, så snart det gäller personer i verklig tjänsteställning, vara befogad. Men anser man med departementschefen, att bestämmelsen bör tillämpas på annat sätt gent emot de värnpliktige, så lär enda sättet att vinna trygghet härför vara att för dylika fall giva stadgandet en annan lydelse.

Det må hava sin riktighet, att såsom lagrådet anmärkt, stadgandet i 25 kap. 17 § strafflagen jämväl gäller sådana tjänstemän, som utsetts genom val utan rätt till avsägelse. Att på dylika tjänstemän ställa fordran på förstånd och skicklighet vid straffansvar synes oss emellertid vara en oegentlighet, vars utsträckande jämväl till det militära området ingalunda synes tillräddig. Detta desto mindre, som de värnpliktige icke äro att likställa med tjänstemän.

Det ifrågavarande stadgandet synes oss därför böra återställas till den ordalydelse, det hade i det remitterade förslaget, och som det till denna paragraf förda momentet i propositionen icke synes oss tillräckligt motiverat torde 130 § i sin helhet godkännas enligt det remitterade förslaget.

Då de av lagrådet och departementschefen åberopade skäl för den föreslagna lydelsen av 210 § synas oss icke tillräckliga för en avvikelse från det remitterade förslaget, anse vi, att förevarande § bör erhålla den lydelse, som den har i sistnämnda förslag.

På grund av vad här ovan anförts få vi alltså hemställa,

att riksdagen måtte besluta följande ändringar i de ifrågavarande lagförslagen:

att vad i 22 § förslaget till strafflag för krigsmakten förekommer om sträng arrest utgår och att

lagförslagen i övrigt undergå den jämkning, som föranledes av den stränga arrestens borttagande;

att andra mom. i 33 §, 73 §, 79 §, 96 § och 130 § samt 210 § av förslaget till strafflag för krigsmakten erhålla samma lydelse som i det till lagrådet remitterade förslaget;

att 97 § och 2 mom. av 116 § i Kungl. Maj:ts förslag måtte utgå.

Stockholm den 6 juni 1914.

Karl Staaff. Axel Schotte. Fridtjuv Berg. Theodor Adelswärd.

Rob. Karlsson. Johan Ericsson. D. Persson i Tällberg.

R. G. Hamilton. Linus Lundström. Per N:son Bosson.

E. A. Nilson. J. M. Juhlin. Jakob Pettersson.

Erik Röing. Joh. Ström. Nils Edén. Bror Petré.